

Hiaten bij

Hoogbegaafde kinderen

In Nederland wordt in het 'aangepast' onderwijs aan hoogbegaafde kinderen vaak, naast het verdiepen en verbreden, overgegaan tot versnelling in de leerstof. Kinderen die sprongen maken in de leerstof van de methode zullen niet alle stappen van de methode letterlijk behandelen. Als gevolg hiervan kunnen ze later leerstof tegenkomen die ze nog niet beheersen of snappen. Is de angst van basisscholen voor zulke hiaten gerechtvaardigd?

Dr. Raphaëla Carrière

is systeem- en
ontwikkelingspsycholoog.
Nadere informatie:
info@optimallearning.nl

Het lijkt erop dat veel op hoogbegaafdheid gerichte basisscholen toch schrikken van de zogeheten hiaten die kinderen later in het onderwijs gaan vertonen. Sprongen maken in de leerstof of klassen overslaan, blijkt vaak moeilijk te bewerkstelligen en scholen lijken bang te zijn dat dat ten grondslag ligt aan het oplopen van hiaten. Steeds vaker zien we daarom dat, ook in speciale klassen voor hoogbegaafde kinderen, van hen verwacht wordt dat ze toch elke stap van de methode doorlopen. Weliswaar versneld door bijvoorbeeld gebruik te maken van een routeboekje. Het idee is dat kinderen dan in ieder geval elke stap aangeboden hebben gekregen. Zodoende zal je hiaten kunnen voorkomen.

Factoren die leren beïnvloeden

De gedachte dat je, door elke stap te hebben aangeboden, de kans op hiaten vermindert, gaat echter voorbij aan een aantal zeer belangrijke ontwikkelingsfactoren van hoogbegaafde kinderen. Deze factoren zijn onder andere de **holistische leerstijl, motivatie** en **aandacht**, die elkaar steeds beïnvloeden in een dynamiek die ook wordt gevoed door de omgeving, zoals afleiding in de klas. Maar ook interne factoren als psychisch welzijn of fysiologische factoren, zoals stresshormonen, spelen mee.

Holistisch leren

Uit onderzoek blijkt dat veel hoogbegaafde kinderen holistisch leren. We noemen dat ook wel 'top-down' leren in plaats van stapsgewijs. Leren in stappen zal voor deze kinderen daarom niet direct leiden tot het leren van de stof, omdat er geen relevant beeld geboden wordt van het doel van wat er geleerd moet worden. Ook kan het zijn dat door stapsgewijs leren het onderwerp niet in de context van zijn beleveniswereld wordt geplaatst. De leerstijl van het kind en de manier waarop de stof wordt aangeboden, komen niet met elkaar overeen en daarom zal de leerstof waarschijnlijk niet optimaal bij het kind binnenkomen. De kans is dan aanzienlijk dat verderop in de schoolcarrière hiaten zullen worden geconstateerd.

Motivatie

Onderzoek heeft aangetoond dat belangstelling en motivatie het leerproces beïnvloeden (Carrière, 2009). Veel hoogbegaafde kinderen klagen erover de regulier aangeboden stof saai te vinden. Vaak wordt het voor hen ingekort om herhaling te voorkomen. Ter compensatie krijgen ze dan extra stof (verdiepend en verbredend) als uitdaging aangeboden. Achterliggende gedachte hierbij is vaak ook om de kinderen te motiveren om de 'saai' stof af te krijgen. Hoe sneller het kind de me-

thodegebonden stof af heeft, hoe eerder hij aan de slag kan met de uitdaging. Maar wordt de uitdaging ook als zodanig ervaren? Wanneer de motivatie ontbreekt, is er ook geen reden om iets met de stof te doen. Van een intrinsieke motivatie voor de opdracht zelf is dus geen sprake. Het gaat erom dat kinderen worden verlost tot iets 'leuks' (de uitdaging) om iets te doen dat ze niet leuk vinden (de reguliere stof).

Aandacht

Waar motivatie meer op het emotionele vlak zit, is aandacht meer een vaardigheid. Namelijk: het vermogen van de hersenen om zich te richten op iets en dat gedurende langere tijd vol te kunnen houden. De motivatie kan nog zo groot zijn, zonder aandacht of concentratie, is het ondoenlijk voor een kind om de stof tot zich te nemen, laat staan om dit efficiënt te doen.

Leerstijlen en aanpassingen

In het primair onderwijs voor hoogbegaafde kinderen wordt de reguliere methode (zoals *Wereld in Getallen* of *Taal Journaal*) vaak alleen in de wijze van presentatie aangepast. Maar hoewel kinderen versneld door de reguliere stof mogen gaan, blijft het toch dezelfde stof uit dezelfde boekjes – want zelfs een routeboekje is gestandaardiseerd. De leerstof wordt zogenaamd top-down aangeboden. Dat lijkt echter voor meerdere interpretaties vatbaar. Vaak krijgen kinderen eerst de toets. Aan de hand van de uitkomsten bekijkt de leerkracht welke onderdelen van de stof nog niet beheerst worden. Die krijgen de kinderen alsnog stapsgewijs en regulier (versneld) voorgeschoteld. De leerkracht biedt de stof die hij de kinderen wil bijbrengen vaak niet op een andere manier aan. Er is geen ander materiaal en geen andere uitleg. Feitelijk komt het dus alleen neer op een aanpassing in volgorde. Deze manier van leren vergroot de kans op hiaten.

Als een kind de stof beheerst, is het niet zinvol om dat te laten herhalen. Beheerst een kind bepaalde stof niet, dan moet het de kans krijgen die te leren op een wijze die past bij zijn leerstijl. Als je alleen de stof aanbiedt, is dat geen garantie dat kinderen geen hiaten

Foto's: Human Touch Photography

op zullen lopen. Hoogbegaafd zijn is niet gelijk aan alles snel en gemakkelijk kunnen leren. Sterker nog, vooral bij visueel-ruimtelijk ingestelde kinderen kan het zijn dat wat doorgaans als gemakkelijk wordt gezien juist zeer moeilijk blijkt, en andersom. Zij kunnen bijvoorbeeld moeite hebben met simpele reken-sommen, terwijl ze met gemak wiskunde doen. Het ontberen van passende instructie, begeleiding en oefening kan betekenen dat het leren toch moeilijk gaat.

Wanneer men in het reguliere onderwijs spreekt over oefening, dan is herhaling vaak een goede manier. Kinderen herhalen stof en volgen de stappen, zodat de te leren stof langzaam bij hen inslijt. Maar voor een hoogbegaafd kind is oefening vaak heel wat anders. Oefenen is tijd en ruimte krijgen om met de stof op allerlei eigen manieren bezig te gaan.

Bedenk goed hoe je de reguliere leerstof aan hoogbegaafde kinderen wilt aanbieden

De stof krijgt bijvoorbeeld eigen betekenis door vragen te stellen, te puzzelen of patronen te zoeken. Het hoogbegaafde kind laat hierdoor de stof in een geheel van al bestaande kennisstructuren passen en de stof gaat daarvoor onderdeel uitmaken van zijn hele begrip. Het kind leert de stof mét de context. Instructie en begeleiding, aangepast op de leerstijl van het kind, is van cruciaal belang.

Motivatie en aandacht

Worden kinderen wérkelijk gemotiveerd de saaie reguliere stof snel af te hebben, omwille van de verdieping en verbreding die op hen wacht? Vaak niet. Maar ook al ervaren ze de stof wel echt als uitdagend, dan is het nog de vraag of deze motivatie voldoende is om de aandacht aan te zetten en te behouden.

Om je op een bepaalde taak te kunnen richten, speelt motivatie een belangrijke rol. Geen motivatie, geen aandacht. Hoe sterk moet de motivatie zijn om 'de tegenzin' of andere factoren die strijden om aandacht te overwinnen? Motivatie om iets te doen wisselt per kind. Dat geldt natuurlijk ook voor hoogbegaafde kinderen. Ieder kind is anders: het heeft eigen interesses, een eigen manier van leren, eigen werkstijlen, eigen motivationele aansturing, enzovoorts. Daarom wekt het verbazing dat de middelen die worden ingezet om de motivatie van het kind te stimuleren, in een *one-size-fits-all* vorm worden gegoten. Kun je dan verwachten dat alle kinderen gemotiveerd zijn? Nog vreemder is het dan om te denken dat alle kinderen er even goed doorheen komen.

Hersenonderzoek toont aan dat aandacht primair wordt geregeld door de rechterhersenhelft, ook wanneer het gaat om linkerhersenhelft functies (Silverman, 2002). Het blijkt dat bij een **werkelijke** uitdaging met echt moeilijke stof, de beide hersenhelften goed integreren in hun functioneren en uitermate efficiënt samenwerken. Waar geen uitdaging is, werken de hersenen inefficiënt, verslapt de aandacht en schakelt meestal de niet-dominante kant uit. Dit betekent dat saaie stof of het saai aanbieden van stof niet alleen een vervelend gevoel geeft bij kinderen en demotiverend kan zijn, maar ook nalaat hun hersenen te prikkelen tot optimaal leren. Daar komt nog bij dat andere zaken ook gelijktijdig de aandacht vragen – zoals afleiding in de klas

door geluid en drukte, een onveilig gevoel, vermoeidheid en sociale behoeftes. Het zou te kort door de bocht zijn om te stellen dat deze kinderen dan gewoon een aandacht of leerstoornis hebben, dat kan alleen een psycholoog of psychiater vaststellen na uitvoerig onderzoek. Wel kan je stellen dat hoe slimmer het kind is, hoe moeilijker het zal zijn om zijn aandacht te trekken en te houden voor de reguliere stof, omdat je het voor het kind bijna niet interessant kan maken binnen de context van de reguliere setting. Er bestaan wel manieren om aandacht te trainen. Als deze kinderen bezig zijn met iets waar ze zelf interesse voor hebben, is aandacht vaak geen probleem. Wanneer je de saaie stof dus linkt met iets wezenlijks uit de belevingswereld van het kind, kan het gemakkelijker de aandacht erbij houden en dus ook gemakkelijker leren. Aandachtsgerelateerde vragen hebben ondermeer te maken met een interne prioriteitstelling van kinderen waar niet altijd veel invloed op uit te oefenen valt. Het is daarom van groot belang om zo veel mogelijk kansen te gebruiken om op school een echt uitdagende en persoonlijk inspirerende leeromgeving te bieden, ten behoeve van het optimaal leren en ontwikkelen.

Gevolgen voor onderwijs

Maar ook al ga je uit van leuke stof voor het kind, toch heeft het inzetten van extra stof om de motivatie van het kind te wekken, kans te mislukken. Dit komt omdat de hersenen zo werken. Zonder aandacht en efficiënt werkende hersenen kan het kind op allerlei manieren de reguliere stof toch mislopen. Het kan dan misschien proforma alle stappen van de leerstof doorlopen, maar bijvoorbeeld niet voldoende bewust om het te laten beklijven. Het kind slaat de stof misschien wel op in het geheugen, maar kan het later niet terugvinden of hij komt er domweg niet doorheen. Dit omdat het ondoenlijk is om de aandacht erbij te houden. Wat gebeurt er wanneer kinderen niet goed hun aandacht bij de stof kunnen houden? Dan ontstaan hiaten: ze lopen op dat moment leerstof mis en uiteindelijk lopen ze misschien wel vast binnen de methode. Hoe intelligenter het kind, hoe moeilijker het kan zijn de stof aantrekkelijk te maken en zo de aandacht van het kind te trekken, waardoor het zich de saaie stof eigen kan maken. Hiaten en onderwijsaanbod zijn dus nauw verbonden.

De motivatie om iets te doen wisselt per kind

Als de leerstof geen uitdaging biedt, verslapt de aandacht

Het kind functioneert niet naar zijn of haar potentieel en komt in onvoldoende mate toe aan de uitdaging. Het kan hierdoor zelfs gelabeld worden met een aandachtsstoornis. Vaak verliezen leerkrachten het vertrouwen in het kind, met als gevolg dat het kind blijft vastzitten in de verplichte stof van de methode. Dit kan grote implicaties hebben voor de ontwikkeling van het leermechanisme van het kind.

One size fits all?

De slotvraag is of je in het onderwijs aan hoogbegaafde kinderen, door moet gaan met de (one-size-fits-all) gestandaardiseerde oplossingen? Of moet je juist uitgaan van de leerstijl van kinderen?

Het 'top-down' (zoals vaak toegepast) aanbieden van de stof lijkt bijvoorbeeld meer op een manier om de methode te handhaven. Daarbij staat de methode centraal, in plaats van de kwaliteit van het onderwijs of het kind. Binnen de methode worden dan aanpassingen gedaan, terwijl bij voorbaat al bekend is dat de methode niet aansluit op de leerstijlen van veel hoogbegaafde kinderen

(stapsgewijs versus holistisch). Dat kinderen hun aandacht er vaak niet goed bij kunnen houden, zegt meer over mankementen in het onderwijs dan over de kinderen. Je moet wel bereid zijn om dit te zien en je af te vragen of de methode wel geschikt is om, al dan niet in aangepaste vorm, alle kinderen optimaal te bedienen. Zo niet, dan moet je naar iets anders zoeken, of er moet iets nieuws worden ontwikkeld dat wél aansluit bij hoogbegaafde kinderen, die zo veel te bieden hebben.

Mijn voorkeur gaat uit naar dat laatste. Pas de ongeschikte methodes niet aan, maar ontwikkel nieuwe leerlijnen, leerdoelen en leermethodes die echt passen bij de leerbehoeftes, interesses en motivaties van het individuele kind.

- Carrière, R. (2009). *The Transition to Early Education: A Dynamic Theoretical Framework*. Nijmegen: Wolf Publishers.
- Silverman, L. (2002). *Upside-Down Brilliance: The Visual Spatial Learner*. Denver: DeLeonPublishing.

LITERA
TUUR!